

Dînin temel hüküm ve prensiplerini özlü bir şekilde anlatan kâide ve düstûrlar. Akâid kelimesi inanç anlamına gelen "Akide" kelimesinin çoğul şeklidir. Kesin olarak inanılan şey, iman ve anlayış şekli demektir. Akâid; ibadeti değil, inancı; yani ameli değil, imanı esas alan İslâmî kâide ve hükümlerin tümüdür. Kısaca akâid, Kur'an ve Sünnet ışığında İslâm Dini'nin iman esaslarından sistemli bir şekilde bahseden düstûrlardır.

İslâm'ın inanç manzumesi "Amentü" cümlesinde toplanmış bulunmaktadır. Bu da, Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine imandan ibarettir. Bunlar İslâm akîdesinin ve tevhid* inancının esasını oluşturan temel düsturlardır.

İslâm'ın ilk dönemi olan Asr-ı Saâdet'te, Resulullah (s.a.s.)' hayattayken diğer bütün İslâmî ilimler gibi akâid ilmi de yazılmamış ve henüz tedvîn edilmemişti. Zira vahiy devam ediyor; Müslümanlar karşılaştıkları bütün problemleri derhal Hz. Peygamber'e götürüp vahyin ışığında çözüme kavuşturuyorlardı. Ashâb her husûsta olduğu gibi akide konusunda da Kur'an'a ve Resulullah'a tam bir teslimiyet içindeydi. Resulullah'ın onlara getirdiği bir inanç prensibini kesinlikle tartışma konusu yapmaz, bunun üzerinde görüş belirtmezler; hatta buna asla ihtiyaç duymazlardı. Resulullah'ın mescitte biraraya gelip akîdeyi ilgilendiren "kader"* konusunu tartışan bazı sahâbîleri bu tartışmadan alıkoyduğunu görüyoruz.

Hız. Peygamber'in ahiret'e irtihâlden ve dolayısıyla vahyin kesilmesinden sonra ashâbın çoğu, 'asr-ı saadet'teki saf ve berrak İslâmî anlayışlarını korudular. Buna rağmen toplum içinde meydana gelen gelişmeler karşısında, ister istemez bazı problemler ile ilgili olarak yeni tartışmalara girişiyorlardı. Özellikle halîfelerin seçimi ile ilgili olarak bazı görüş ayrılıkları meydana gelmiş, bilhassa Hakem olayından sonra Şîâ'nın ve bunlara karşı tam aksi görüşleri savunan Hâricilerin* ortaya çıkışı, beraberinde değişik anlayışları da müslümanların gündemine getirmiştir. Aynı şekilde Hız. Osman'ın şahâdetinden sonra az da olsa beliren bazı görüş ayrılıkları, daha sonra III. Halife'nin katli meselesi tartışmalarına dönüşmüştü. Buna bağlı olarak, adam öldürenin iman durumu da görüş ayrılıklarına zemîn hazırladı. İnsan öldürmek büyük günah (kebîre) olduğuna göre, "Büyük günah işleyen kimse Müslüman mıdır, kâfir midir, yoksa fâsık mıdır?" gibi bir soru gündeme geldi.

Dört halife döneminden sonraki devrede ise daha değişik anlayışlar belirince zamanla kaderi inkâr eden Kaderiye* mezhebi vücuda geldi ve yine bu dönemde Allah'ın bazı sıfatlarını inkâr eden Cebriye* mezhebi doğdu. Kelâm* ilmi ve Mu'tezile* mezhebi yukarıda ifade ettiğimiz büyük günah * işleyen (Mürtekib-i kebîre)'in iman durumu ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Bu gibi kimselerin, iman ve küfrün ortasında orta bir menzile olarak kabul eden "Fısk" derecesinde bulunduklarını ileri süren Mu'tezilenin bu ve diğer bir çok anlayışına karşı çıkmıştır. Mu'tezilenin akla dayalı olarak izah ettiği bir çok husûsu reddeden selefi âlimler onları "ehlri bid'at" * olarak vasıflandırmışlardır .

Selef* âlimleri Kaderiye, Cebriye, Mu'tezile ve Şia ile Hariciler'e karşı, ilm-i Tevhid* ve Fıkıh-ı

Ekber* adını verdikleri İslâm akâidi ile ilgili eserlerinde kendi düşüncelerini ileri sürmüşlerdir.

Akâid ile ilgili olarak Ehl-i Sünnet arasında üç ayrı ekol meydana gelmiştir. Bunlar Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'nin geliştirdiği Eş'ariye* imam Mâturîdî'nin geliştirdiği Mâturîdiyye* ve Ehl-i Sünnet-i Hâssa olarak bilinen Selefiyye * ekolleridir.

Akâid kitapları veya diğer adıyla Tevhid ve Fıkıh-ı Ekber olarak bilinen eserlerde genel olarak Ehl-i Sünnet'in görüşlerini yansıtan konular şu şekilde ele alınmıştır: Öncelikle "asılların aslı" olan Allah'u Teâlâ'ya iman etmek ve onun sıfatlarını tümüyle tevîle girmeden kabullenmek. Bunun yanında diğer iki önemli esas vardır ki bunlar da peygamberlere ve ahirete iman meselesidir. Bu üç esas İslâm akâidinin ilk üç temelini oluşturmaktadır. Yukarıda saydığımız altı iman esasından geriye kalan Kitaplara ve Meleklerle iman ise, peygamberlere imana bağlı olarak işlenmektedir. Zira üç temel esastan biri olan peygamberlere iman gerçekleşince, ister istemez bu peygamberlerin getirdikleri haber olarak Kitaplara ve Meleklerle de iman etmek kaçınılmaz olur. 'Kader'e, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman ise, Allah'ın sıfatları içinde ele alınmakta olup, Allah'a iman ile doğrudan doğruya bağlantılıdır.

İslâm akâidini oluşturan bu altı iman esasına bağlı olarak zamanla bir çok konu tartışılmış ve gün geçtikçe İslâm akâide kitaplarına yeni yeni konular eklenmiştir. İlk dönemlerde Fıkıh-ı Ekber'in yazıldığı dönemde konular Allah'ın sıfatları ve bunların yorumları çerçevesinde iken; zamanla Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı, Cennet'te Allah'ın görülüp görülemeyeceği meselesi, insanın fiilleri, insanın güç yetiremeyeceği meselelerde kişinin sorumluluğu (Teklif-i Mâlâ Yutâk*), rızık, ecel, hidâyet-dalâlet, ahiret hayatı, kabir azabı*, sual, öldükten sonra dirilme, dünyada işlenen amellerin tartılması, sırat, Havz, Cennet-Cehennem, afv, şefâat, vesîle, imanın artması-eksilmesi meselesi; peygamberlere iman ve bunlara bağlı olarak mu'cize, melekler, kitaplar, mi'rac ve kerâmet meseleleri, Hilâfet, imâmet tartışmaları, dört halifenin râşid hilâfeti, ümmetin imamında aranan özellikler, sahâbe ve onlardan hayırla söz etme, aşere-i mübeşşere, Deccâl, Ye'cüc-Me'cüc meselesi ve bunlar ile ilgili daha pek çok diğer problem akâid kitaplarına konu olmuştur.

İslâm akâidinin temelini oluşturan altı iman esası ve bunlara bağlı olarak diğer zikrettiğimiz hususların hemen hemen her biri ayrı bir madde olarak ilgili yerlerde tekrar işlendiğinden bunların teferruatına burada girmiyoruz.

İslâm akâidi ile ilgili olarak yazılan en meşhur eserler arasında İmâm-ı Â'zam'ın Fıkhu'l-Ekber*ini; İmâm Mâturîdî'nin Kitâbu't-Tevhîd'ini; Ömer Nesefî'nin Metnu'l-Akâid'ini, Nureddin es-Sâbûnî'nin el-Bidâye'sini, zikredebiliriz. Bunların yanında Taftazânî'nin Şerhu'l-Akâid adlı eseriyle Şehristânî'nin, Abdulkadir el-Bağdadî'nin, İmâm Gazâlî'nin, Kadı Adudiddin Abdurrahman b. İcî'nin, Seyyid Şerif Cürcânî'nin eserleri de çok okunan kayda değer eserlerdir.

Ahmed AĞIRAKÇA